

ژئوپارک‌ها تضمین آینده زمین

ژئوپارک، مفهومی جدید در حفاظت از طبیعت است. در این برداشت که تا حدودی منتقد روش‌های قدیمی است، فرهنگ و طبیعت و به طور خاص زمین‌شناسی، دو کفه هموزن هستند.

جام جم آنلاین: ژئوپارک، مفهومی جدید در حفاظت از طبیعت است. در این برداشت که تا حدودی منتقد روش‌های قدیمی است، فرهنگ و طبیعت و به طور خاص زمین‌شناسی، دو کفه هموزن هستند. در یک پاسخ کوتاه می‌توان گفت ژئوپارک تضمین آینده زمین است. هدف ژئوپارک‌ها، حفاظت از طبیعت و به طور مشخص حفاظت ناشی از همکاری انسان محلی و طبیعت است.

زمین و میراث آن به عنوان بستر انسان، طبیعت و همه چیزهایی که در اتمسفر وجود دارد، مهم‌ترین چیزی است که باید تا جای ممکن حفظ شوند.

در واقع ژئوپارک سیستمی است که مسئولیت حفاظت محیط‌زیست، منابع طبیعی، مراتع و جنگل‌ها، میراث فرهنگی، صنایع دستی، گردشگری و... را یکجا به عهده دارد؛ اما مایل است بدون جدل، ارزان، مطمئن و بادوام کار خود را پیش ببرد که همه اینها همان اهداف توسعه پایدار است.

مهم‌ترین هدف سازمان ملل متحد، حفظ صلح در جهان است که بر همین اساس، از فعالیت‌های مربوط به گسترش صلح حمایت می‌کند.

از سوی دیگر، فهرست مکان‌ها و گستره‌های بسیاری در جهان وجود دارد که به دفتر میراث جهانی و بخش‌هایی دیگر از یونسکو ارائه می‌شود، ولی در عمل امکان ثبت و حمایت از این همه اثر برای سازمان علمی، فرهنگی ملل متحد (یونسکو) وجود ندارد.

به هر حال، ایده ایجاد تشکیل شبکه ژئوپارک‌های اروپایی در بخش علوم زمین یونسکو شکل گرفت و سرعت با اقبال دیگر کشورها مواجه شد و پس از آن، نخستین همایش جهانی ژئوپارک‌ها، تیر 83 در چین برگزار شد. این رویداد مهم هر دو سال یکبار در یکی از ژئوپارک‌های عضو برگزار می‌شود.

شبکه جهانی ژئوپارک‌ها یا GGN یک نهاد غیردولتی غیرانتفاعی داوطلبانه بین‌المللی است که براساس ضوابط و زیر چتر یونسکو عمل می‌کند و سه هدف اصلی حفاظت از طبیعت سالم، ترویج علوم زمین و توسعه اقتصادی پایدار را دنبال می‌کند.

شبکه جهانی ژئوپارک‌ها باعث رونق شبکه‌های ملی و منطقه‌ای می‌شود. بر همین اساس، شبکه آسیا - اقیانوسیه با تلاش مالی شکل گرفت، این در حالی است که دو سال پس از ما عضو شبکه شده بود و در حال حاضر نیز ایران را هم یکی از اعضای شبکه آسیا - اقیانوسیه می‌داند. در حالی که ایران تنها کشور مسلمان و خاورمیانه‌ای عضو شبکه جهانی ژئوپارک‌هاست و از سال‌ها پیش، متخصصان تشکیل شبکه کشورهای اسلامی یا شبکه خاورمیانه را با محوریت ایران پیشنهاد داده بودند.

چنین فرصت‌هایی همیشه پیش نمی‌آید و متأسفانه ما در فرصت‌سوزی استاد شده‌ایم. در این سال‌ها سازمان منطقه آزاد قشم، پیروزی و ناکامی‌هایی را تجربه کرده و من مطمئنم در صورت همکاری دیگر سازمان‌ها و مسئولان آن، بیشترین تلاش را در ایجاد شبکه خاورمیانه خواهند کرد.

هر اقدام توسعه‌ای نیاز به طرحی جامع و آینده‌نگر دارد. طرح جامع، افق مدیران و دارایی‌های پیدا و پنهان محیط را کشف می‌کند و راه آینده را برای مدیریت بهینه داشته‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها روشن می‌سازد. از سویی، درمورد ژئوپارک‌ها طبقه‌بندی حفاظتی مشابه آنچه در مورد مناطق تحت حفاظت می‌دانیم، وجود ندارد.

در حقیقت، قلمروی ژئوپارک یک مرز فرهنگی برای توسعه اجتماعی است و نحوه مدیریت آن بستگی تام به طرح جامع یا طرح مدیریت همان منطقه دارد.

به همین سبب و از آنجا که فلسفه ژئوپارک‌ها از بالا به پایین نیست، شبکه جهانی ژئوپارک‌های یونسکو نیز هیچ روش یا الگویی را الزام‌آور نمی‌داند و حتی توصیه نمی‌کند؛ بلکه میزان موفقیت هر ژئوپارک را نسبت به طرح جامع خودش رصد می‌کند.

برای مثال در مورد ژئوپارک قشم سعی کردیم طرح‌مان منطبق با اهداف و برنامه‌های درازمدت سازمان منطقه آزاد قشم باشد تا توسعه و حفاظت در آینده برابر هم قرار نگیرند.

مکان‌های خاصی از ژئوپارک را به عنوان ژئوسایت به شکل خاصی سطح‌بندی و برای هر سطح نیز ضوابطی تعریف کردیم. کلیات طرح در هیأت مدیره سازمان منطقه آزاد تصویب شده است و جنبه قانونی و اجرایی دارد.

البته باید دقت کنیم ژئوپارک یک پارک زمین‌شناسی نیست، بلکه یک قلمروی جغرافیایی است که در آن پدیده یا پدیده‌های بارز زمین‌شناسی به اضافه فرهنگ ناب به صورت زنده وجود داشته باشد. یعنی اگر یکی از این دو نباشد یا ارتباط و هماهنگی نداشته باشند، متقاضی نمی‌تواند عرصه را ژئوپارک بشمارد.

دیگر آن که آیا متقاضی برآستی حاکم و مسئول منطقه خود است؟ آیا خودش برای توسعه راه‌ها، صنایع، شهرها، مجتمع‌ها و... تصمیم می‌گیرد یا انواع مدیریت‌های موازی در آن سرزمین وجود دارد؟ سوال دیگر آن است که آیا توان مدیریت اجرایی، علمی و فنی پروژه در متقاضی هست؟ آیا اعتبار مالی برای اجرای طرح‌ها فراهم است؟ اگر پاسخ این پرسش‌ها مثبت باشد، باید گفت تجربه ما و توصیه جی.بی.ان می‌گوید ژئوپارک کار خود را از سطح محلی آغاز کند و پس از کسب تجربه برای ملی شدن، منطقه‌ای شدن و سپس جهانی شدن اقدام کند؛ چرا که عضویت شتابزده در شبکه سودی که ندارد هیچ، زیان‌آور هم است.

همچنین اراضی ژئوپارک قشم در طرح جامع جزیره قشم به عنوان یک منطقه تحت حفاظت با رویکرد طبیعت‌گردی و آموزشی پیش‌بینی شده و بستر کار بدرستی و با دقت مطالعه و شناسایی شده بود.

ضوابط عضویت در شبکه نیز هنوز خیلی سختگیرانه نبود و فضای خوبی در مدیریت محیط زیست سازمان منطقه آزاد قشم وجود داشت. به واسطه همکاری‌های نزدیک سازمان زمین‌شناسی و کمیسیون ملی یونسکو و کمک کارشناسان داخلی و خارجی تقاضای عضویت ژئوپارک قشم در شبکه پذیرفته شد.

نقشه پهنه‌بندی کاربری‌ها، کاربردی‌ترین خروجی یک طرح مدیریت است؛ یعنی اراضی منطقه با توجه به ظرفیت‌ها و تهدیدها برای کاربری‌های خاصی پیش‌بینی می‌شود و به کارشناسان و ناظران در کنترل ژئوپارک، خلق فرصت‌های سرمایه‌گذاری و... کمک می‌کند. اما شاید نقشه پهنه‌بندی، کلیدی‌ترین خروجی یک طرح جامع نباشد.

دامنه برداشت‌های اشتباه از مفهوم ژئوپارک وسیع است؛ چرا که ژئوپارک یک مفهوم مدرن، ساده و نوست. در چنین تعبیری، طبیعی است بسیاری از همکاران نیز درک کاملی از آن نداشته باشند. ما عادت کرده‌ایم یک طرح جامع ده‌ها جلد ضخیم داشته باشد و مستقیم به دفتر آرشیو فنی ادارات دولتی منتقل شود و دیگر هیچ. این خود یک برداشت اشتباه است؛ برنامه ژئوپارک باید به آرامی و بین مردم و در مراحل گوناگون تهیه شود.

در همین جا تاکید می‌کنم گذاشتن ژئوپارک در قفسه حفاظت از طبیعت، توسعه اجتماعی، رونق اقتصادی و... کاملاً اشتباه است. شاید تفسیر ژئوپارک به عنوان یک تجربه دموکراتیک تعبیر درستی باشد. عضویت در شبکه، ضامن توسعه پایدار یک منطقه است و مزیتی کوتاه‌مدت یا میان‌مدت نیست.

با عضویت در شبکه جهانی، 77 دوست در سطح جهانی پیدا می‌کنیم که به ما توان تبادل دانش با کارشناسانی داوطلب از 24 کشور جهان را می‌دهد. در عین حال، داشتن هر برندی برای ژئوپارک مفید و ارزنده است و عضویت در جی.بی.ان هم یک برند مشهور است.

یک عضو ضعیف، هویت کل شبکه را زیر سوال خواهد برد. به اعضای کم‌کار دو سال فرصت برای انطباق با ضوابط موجود در شبکه داده می‌شود و در صورتی که موفق عمل نکنند، از شبکه جدا خواهند شد. البته در ماه‌های اخیر، همدلی خوبی در سازمان منطقه آزاد قشم ایجاد شده است.

با هم‌افزایی واقعی سایر نهادها نیز می‌توان گفت تهدید خاصی نداریم. حذف ایران از شبکه جهانی ژئوپارک راه را برای دیگر متقاضیان ایرانی دشوار خواهد کرد.

از سویی، عضویت دوباره ژئوپارک قشم نیز به‌طور عملی امکان‌پذیر نیست و در نتیجه این همه وقت، انرژی و هزینه با خطر نابودی مواجه خواهد شد بنابراین باید به خاطر داشته باشیم در شرایط حاضر خروج ایران از شبکه جهانی ژئوپارک به هیچ وجه منطقی

نیست.

مازیار قاسمی نژاد عبدالملکی - مشاور طرح جامع ژئوپارک قشم